

Michał Tadeusz NajmanSąd Okręgowy w Warszawie; e-mail: michalnajman0@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-8207-8458>**Agnieszka Stelmaszczyk**Uniwersytet Łódzki; e-mail: agnieszka.stelmaszczyk@poczta.onet.pl <https://orcid.org/0009-0004-9520-9890>

0 (nie)skuteczności mediacji w Polsce

On (In)effectiveness of Mediation in Poland

Streszczenie

Konflikty społeczne są nieodłączną częścią funkcjonowania każdej społeczności, a poszczególne wspólnoty wykształcają odmienne normy kulturowe ich rozwiązywania. Ewolucja metod eliminacji napięć społecznych pomiędzy jednostkami lub grupami przebiegała w różnych kierunkach – od bezpośredniej konfrontacji i narzucania własnych rozwiązań przegranym, poprzez koncyliację i wykształcenie rozwiązania akceptowalnego dla obu stron. W tym ostatnim przypadku wypracowanie rozwiązania sporu często pozostawia się instytucjom specjalnie do tego powołanym, np. sądom, arbitrom, mediatorom. Rozrost prawa międzynarodowego przyczynił się jednak do wprowadzania do krajowych porządków prawnych instytucji obcych ich kulturom prawnym. Celem artykułu jest wskazanie, że wprowadzenie w prawie polskim mediacji stanowiło ingerencję w istniejący system norm kulturowych, tj. wprowadzało normy nieznane w obszarze rozwiązywania sporów społecznych. Kolejno podjęto próbę wykazania skuteczności wprowadzenia mediacji w prawie poprzez zbadanie, czy ta forma rozwiązywania konfliktów na drodze prawnej jest stosowana, a jeśli tak – w jakim stopniu, czy istnieje świadomość społeczna co do istnienia tej formy prawnej eliminacji sporu oraz jakie jest jej społeczne postrzeganie jako metody rozwiązywania konfliktów. Z przeprowadzonych badań wynika, że mediacja w Polsce jest stosowana bardzo rzadko (mniej niż 1% spraw), istnieje niewielka świadomość społeczna co do możliwości rozwiązania sporu z trybie mediacji (ok. 30%), natomiast ocena mediacji jest pozytywna w mniej niż 40%. Powyższe wyniki potwierdzają, że mediacja w prawie polskim jest implementowaną normą prawną z innych porządków prawnych i jest sprzeczna z krajowymi normami kulturowymi rozwiązywania sporów, a tym samym jest nieskuteczna.

SŁOWA KLUCZOWE: mediacja, skuteczność, prawo, kultura

Summary

Social conflicts are an integral part of the functioning of any community. Different groups develop different cultural norms for resolving them. The evolution of methods of eliminating social tensions between individuals or groups has proceeded in different directions – from direct confrontation

and imposing one's own solutions on the losers, through conciliation and developing a solution acceptable to both parties. In the latter case, working out a solution to the dispute is often left to an institution specifically established for this purpose, such as a court, arbitrator, mediator. However, the growth of international law has contributed to the introduction of institutions into legal orders that are alien to legal cultures. The aim of the article is to indicate that the introduction of mediation in Polish law constituted an interference with the existing system of cultural norms, i.e. it introduced norms unknown in resolving social disputes. Next, an attempt was made to demonstrate the effectiveness of introducing mediation into law by examining whether this form of resolving conflicts through legal means is used, and if so, to what extent, whether there is social awareness of the existence of this legal form of eliminating disputes and what is its social perception as a method of resolving conflict. The research shows that mediation is used very rarely in Poland (less than 1 per cent of cases), there is little social awareness of the possibility of resolving a dispute through mediation (approx. 30 per cent), while the assessment of mediation is positive in less than 40 per cent. The above results confirm that mediation in Polish law is a legal norm implemented from other legal systems and is contrary to cultural norms of resolving disputes, and is therefore ineffective.

KEYWORDS: mediation, effectiveness, law, culture

Wprowadzenie

Mediacja jest alternatywną metodą rozwiązywania konfliktów (Klimek, 2022, s. 3). W Polsce za jej prekursora uważa się Petrażyckiego (Łukawska-Malicka, 2022, s. 50). Jednak wejście mediacji do porządku prawnego w naszym państwie miało miejsce na przełomie XX i XXI w. Powstał wtedy Kodeks Etyki Mediatora oraz powołano Zespół Pilotażowy do spraw Mediacji Rodzinnych (Urbanowicz, 2016, s. 172). W 2002 r. Komisja Europejska wydała Zieloną Księgę o alternatywnym rozwiązywaniu konfliktów w prawie cywilnym i gospodarczym oraz cztery rekomendacje dla państw członkowskich Unii Europejskiej (Kalisz, Zienkiewicz, 2014, s. 47). W 2005 r. przy ministrze sprawiedliwości powołano Społeczną Radę do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów i Konfliktów (Gmurzyńska, Morek, 2009, s. 22; Skoczeń, Wierzbicka, 2015), która została rozwiązana zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 czerwca 2024 r. w sprawie rozwiązania Społecznej Rady do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości (Dz. Urz. Ministra Sprawiedl. z 2024 r. poz. 180). Pomimo licznych inicjatyw, takich jak warsztaty i konferencje krajowe (pt. „Mediacja w systemie wymiaru sprawiedliwości”, „Mediacja w Polsce – stan i perspektywy”, „Mediacja – inna forma sprawiedliwości”) oraz konferencje międzynarodowe (pt. „Mediacja misją dobrych usług”, „Edukacja prawna młodzieży oraz mediacja w szkole – w świetle teorii i praktyki”, „Uгода mediacyjna – jakość, skuteczność, satysfakcja”; Romanowski, 2021), mediacja

w Polsce wciąż stosowana jest w stosunkowo niewielu przypadkach. Należy zatem poddać w wątpliwość, czy implementowanie alternatywnych metod rozwiązywania sporów na gruncie prawa krajowego jest skuteczną metodą ich upowszechniania w danej społeczności.

1. Konflikty społeczne i sposoby ich rozwiązywania

Konflikty są integralną, naturalną częścią ludzkiego życia i występują na wszystkich jego poziomach. Są zjawiskiem powszechnym, wynikającym z życia w grupie, zróżnicowanym zarówno pod względem płaszczyzn występowania, jaki i sposobów ich przebiegu. Rodzą się we wnętrzu człowieka podczas dokonywania wyborów w sprawach natury osobistej. Istnieją w domu, w rodzinie, w grupie przyjaciół i znajomych, w przedszkolu, szkole, uczelni wyższej i w zakładzie pracy. Występują konflikty zbiorowe z udziałem wielu ludzi, grup nieformalnych, stowarzyszeń, związków, w tym zawodowych, organów państwa, a także między państwami i narodami (Bodanko, Kowolik, 2007, s. 84).

Wyróżnia się wiele rodzajów konfliktów. Początkowo w literaturze przedmiotu skupiano uwagę na konflikcie moralnym, rozumianym jako zderzenie lub spór w wypadku zetknięcia się różnych zobowiązań, wzajemnie się wykluczających (Wall, Callister, 1995, s. 518). Współcześnie konflikt definiuje się jako sprzeczność interesów, poglądów, niezgodność, zatarg (Ray, Esteban, 2017, s. 265).

Konflikt jako zjawisko społeczne stał się przedmiotem badań naukowych w obszarze psychologii społecznej, pedagogiki i medycyny oraz innych nauk społecznych pod koniec I poł. XX w. Za prekursora tej teorii w obszarze psychologii społecznej uważa się Lewina, który w 1936 r. stwierdził, że konflikt występuje wtedy, gdy dwie lub więcej możliwości wzajemnie się wykluczają, a tylko jedną z nich można osiągnąć lub tylko jednej z nich można uniknąć. Realizowane i możliwe do obserwacji zachowanie jest najczęściej wypadkową sił psychicznych działających na podmiot (Bodanko, Kowolik, 2007, s. 84). Podzielił on konflikty na trzy podstawowe rodzaje: dążenie – dążenie (podmiot zmuszony jest wybierać pomiędzy dwiema pozytywnymi i równie atrakcyjnymi możliwościami), unikanie – unikanie (podmiot zmuszony jest wybierać pomiędzy dwiema negatywnymi i równie awersyjnymi możliwościami) i dążenie – unikanie (określona możliwość decyzyjna wywołuje w podmiocie zarówno uczucia pozytywne, jak i negatywne). Miller w 1944 r. zaproponował czwarty podział konfliktów – podwójny lub wielokrotny układ typu: dążenie – unikanie. Jeśli cel powoduje zarówno dążenie do niego i jednocześnie unikanie go, to w miarę

zbliżania do celu rośnie siła dążenia, jak i siła unikania. Zauważył, że gradient unikania jest bardziej stromy od gradientu dążenia (przyrost siły unikania jest szybszy od przyrostu siły dążenia). Na podstawie czwartego typu konfliktów skonstruowano szereg strategii i gier, m.in.: „macierz gry”, według której można wyjaśniać współzależności społeczne; grę o sumie stałej, grę bezkonfliktową, grę kurczą, grę dylemat więźnia, które wykorzystywane są w terapii indywidualnej i grupowej oraz przy rozwiązywaniu konfliktów interpersonalnych i w odniesieniu do grup, organizacji i państw (Bodanko, Kowolik, 2007, s. 90–94).

Rozwiązywanie konfliktów stanowi wykształcenie norm zachowań na poziomie jednostkowym (Young, 2015, s. 361), które wraz z rozwojem gatunku upowszechniają się jako jedne z podstawowych zasad funkcjonowania społeczeństwa (Checkel, 2001, s. 560–562). Są to zatem postawy jednostek uwarunkowane kulturowo (normy kulturowe; McFarland, 1998, s. 11). Opierają się one na wykształconej w toku rozwoju społecznego hierarchii wartości właściwej danej społeczności.

Reykowski wyróżnił cztery główne sposoby rozwiązywania konfliktów: „taktyka siły” – narzucenie drugiej stronie własnych warunków, jednostronne ustępstwa, kompromis – negocjacja, rozwiązanie integratywne – współpraca, zaspokojenie w jak najwyższym możliwym stopniu roszczeń wszystkich stron biorących udział w konflikcie (Sadullayevych, 2023, s. 11–13). Podkreślenia wymaga, że wskazane sposoby związane są z rozwiązywaniem sporów bez udziału podmiotu trzeciego. Oparte są zatem na wzajemnym poszanowaniu ustaleń w przedmiocie osiągniętego rozwiązania, chociażby nie było ono satysfakcjonujące dla obu stron. Jednakże stan taki wymagał wykształcenia się podmiotu gwarantującego przestrzeganie osiągniętego konsensusu, w szczególności gdy jedna ze stron była słabsza ekonomicznie.

Istotnym etapem w rozwoju cywilizacyjnym było wykształcenie się normy kompetencyjnej dotyczącej przekazania władztwa podmiotowi trzeciemu (np. państwu) zarówno nad rozstrzyganiem sporów, jak i przestrzeganiem osiągniętego porozumienia. Upowszechnienie tej normy i jej internalizacja przebiegały odmiennie w różnych częściach świata. Innymi słowy, zróżnicowanie wytworzonych norm kulturowych, konwertowanych kolejno w normy prawne, sprawiło, że znaczenie państwa lub innego podmiotu trzeciego w rozwiązywaniu sporów jest odmienne w poszczególnych społeczeństwach. W kulturach azjatyckich, ale także w państwach *common law* rola sądu (państwa) jest znacznie mniejsza niż w przypadku kultur europejskich (Merrill, 1985, s. 50–64) i afrykańskich (Olowu, 2018, s. 12). Względna jednolitość narodowa i silna państwowość krajów starego kontynentu wpłynęły na wykształcenie normy kulturowej traktującej

rozwiązywanie sporów przez sąd jako podstawową metodę. Z kolei w kulturach azjatyckich, często niejednorodnych kulturowo i etnicznie, państwo (sąd) traktowane były i nadal są jako atrybuty większości sprawującej władzę i narzucającej swoje rozwiązania (Onishi, Bliss, 2006, s. 205–209). Współistnienie wielu kultur i mniejszości wytworzyło normę kulturową rozwiązywania sporów w oparciu o dialog, bez udziału sądu (który często nie znał realiów społeczno-kulturowych rejonu), lecz z udziałem osoby trzeciej, aby uniknąć konfliktu siłowego – niekorzystnego dla żadnej ze stron.

2. Historia mediacji jako instytucji prawnej

Mediacja jako metoda rozwiązywania sporów stosowana była już w państwie Sumerów w Mezopotamii około 400 lat p.n.e. W Egipcie w VI w. znana była instytucja prawna *mesteia* (ugoda zawarta w obecności przyjaciół i cennych obywateli) i *dialysis* – mediacja ocenna (ugoda zawarta w obecności trzeciej osoby). W Egipcie skonfliktowane strony wybierały tę formę rozwiązywania konfliktów, ponieważ była dla nich atrakcyjniejszym rozwiązaniem niż sąd (Dorynie, 2024, s. 14).

W Chinach i Japonii mediacja pojawiła się około 500 lat p.n.e. W państwach azjatyckich stosowanie mediacji wynikało z kultury, religii i nauk Konfucjusza (prawość, humanitarność, lojalność, altruizm wobec ludzi i obowiązkowość wobec siebie; zob. szerzej Brown, 2012, s. 543–577).

W Europie praktyczne zastosowanie mediacji potwierdzone dokumentami pisanymi przypada na początek IX w., a jej stopniowe rozpowszechnienie na XVII w. (Karszewska, 2020, s. 272). W plemionach występujących na terenach Polski konflikty rozwiązywano za pomocą ugody i pojednania, które praktykowano do końca średniowiecza (Warylewski, 2016, s. 150–156). W późniejszych wiekach na podstawie zachowanych dokumentów trudno stwierdzić, czy ugody były zawierane na skutek rozwiązań mediacyjnych, czy arbitrażowych, a także czy i w jakim stopniu funkcjonowały na terenie Polski. Dopiero w XIX w. można zaobserwować praktyczne zastosowanie mediacji jako formy rozwiązywania konfliktów i stopniowy jej rozwój do dnia dzisiejszego (Janicka, 2015, s. 130–131). W polskim porządku prawnym w dwudziestoleciu międzywojennym ideę sprawiedliwości naprawczej głosił Petrażycki. Natomiast dopiero na przełomie XX i XXI w. można mówić o początkach realnych działań promediacyjnych w Polsce (Lubas, 2017, s. 23).

W Stanach Zjednoczonych Ameryki pod koniec lat 70. XX w. mediacja stała się najczęściej stosowaną formą alternatywnego rozwiązywania konfliktów. W 1981 r. Kalifornia wprowadziła rekomendację dotyczącą obligatoryjnego postępowania mediacyjnego w sporach o prawa rodzicielskie i kontakty z dziećmi. Również dziś mediacja i inne metody ADR są najczęściej wybieraną ścieżką zakończenia konfliktów w Ameryce Północnej (Aftańska, 2021, s. 15–18).

3. Implementacja mediacji w prawie polskim

W Polsce historia instytucji mediacji jest stosunkowo krótka. W 1992 r. pracownicy Biura Interwencji Senatu oraz przedstawiciele Stowarzyszenia Pomocy Osobom Uwięzionym i Ich Rodzinom „Patronat” skorzystali z zaproszenia niemieckiej Fundacji im. Heinricha Bölla (Heinrich Böll Stiftung). To właśnie tam zapoznali się z działalnością niemieckich ośrodków mediacyjnych, które zajmowały się nieletnimi sprawcami czynów karalnych. Dzięki zdobytym w Niemczech doświadczeniom powstał Zespół do spraw Wprowadzenia Mediacji w Polsce, powołany w grudniu 1995 r. przy Stowarzyszeniu Penitencjarnym „Patronat”. Członkowie tego zespołu opracowali i rozpoczęli eksperymentalny program mediacji między pokrzywdzonym a nieletnim sprawcą czynu karalnego (Sułkowski, 2017, s. 86). Mediacja w polskim systemie sprawiedliwości zagościła głównie dzięki przepisom prawa międzynarodowego oraz wspólnotowego. Do polskiego systemu prawa karnego została wprowadzona w czerwcu 1997 r., z mocą obowiązującą od dnia 1 września 1998 r. (Sułkowski, 2017, s. 91). W popularyzacji mediacji jako jednej z alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów pomaga organizowany w Polsce od 2005 r. Międzynarodowy Dzień Mediacji. W 2006 r. ustalono, że święto to będzie obchodzone w każdy trzeci czwartek października i będzie przypominało trzy ważne kwestie: zwiększenie wśród społeczeństwa świadomości na temat mediacji, arbitrażu i innych metod ADR, promowanie wykorzystania ADR do rozwiązywania wszelkich konfliktów (w szkołach, rodzinie, biznesie) i uniwersalności alternatywnych metod (możliwość korzystania z nich w niemal każdej sprawie i z każdą stroną sporu na całym świecie; Aftańska, 2021, s. 13).

Współcześnie w prawie polskim mediacja może mieć zastosowanie w różnych rodzajach sporów, w których regulacje prawne przewidują możliwość zawarcia ugody, czyli w sprawach karnych, cywilnych, gospodarczych, rodzinnych, z nieletnim sprawcą czynu karalnego, pracowniczych i administracyjnych (Rogozińska, 2018, s. 94). Po raz pierwszy w prawie polskim mediacja została wprowadzona w ustawie z dnia 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów

zbiorowych (Tekst jedn. Dz. U. z 2020 r. poz. 123). Następnie implementowane były regulacje prawne dotyczące mediacji w pozwach zbiorowych (Plucińska-Nowak, 2021, s. 55) w ustawie z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 2232 z późn. zm.) oraz w rozporządzeniu Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie warunków wynagradzania mediatorów z listy ustalonej przez ministra właściwego do spraw pracy (Dz. U. z 2004 r. Nr 269, poz. 2673).

W 1995 r. w Polsce powstał ośrodek mediacji, który realizował eksperymentalny, pilotażowy program mediacji. Program ten obejmował pokrzywdzonego i nieletniego sprawcę czynu karalnego. Po przeprowadzonym doświadczeniu w dniu 6 czerwca 1997 r. mediację wprowadzono do postępowania karnego (art. 23a Kodeksu postępowania karnego; Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, tekst jedn. Dz. U. z 2025 r. poz. 46 z późn. zm.; Leśniak, 2009, s. 15). Następnie regulacje implementujące mediację jako prawną formę rozwiązywania sporów były wprowadzane stopniowo w prawie i postępowaniu karnym, m.in. w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz. U. z 2015 r. poz. 716) oraz w uchylonym obecnie rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2001 r. Nr 56, poz. 591).

W ustawie z dnia 15 grudnia 2000 r. o Inspekcji Handlowej (Tekst jedn. Dz. U. z 2025 r. poz. 229) w rozdziale 8 wprowadzono pozasądowe rozwiązywanie sporów w sprawach konsumenckich. Mediację implementowano również do ustawy z dnia 23 września 2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich (Dz. U. z 2016 r. poz. 1823), a także do postępowania administracyjnego (rozdział 5a ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 572 z późn. zm.) oraz sądownoadministracyjnego (rozdział 8 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 935 z późn. zm.), jak również do postępowania w sprawach cywilnych, gospodarczych, z zakresu prawa pracy oraz prawa rodzinnego i opiekuńczego (art. 1831–18315 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568 z późn. zm.; Plucińska-Nowak, 2021, s. 32).

Podsumowując, mediacja zaistniała jako instytucja prawna w wielu gałęziach prawa krajowego. Jej wprowadzenie wynikało nie tyle z powstania potrzeby społecznej rozwiązywania konfliktów, ile z narzucenia przez podmioty zewnętrzne implementowania do prawa polskiego rozwiązań znanych w innych systemach prawnych.

4. Znaczenie mediacji w praktyce w Polsce

Obowiązujące w Polsce regulacje prawne umożliwiają stosowanie mediacji w sprawach cywilnych oraz karnych, w postępowaniu administracyjnym i sądownoadministracyjnym. Mogą być również stosowane poza postępowaniem sądowym, jak i przed wszczęciem postępowania (mediacje prywatne). Skonfliktowane strony same podejmują próbę rozwiązania sporu przy pomocy niezależnego, bezstronnego i profesjonalnego mediatora. Mimo zalet wynikających z szerokich możliwości stosowania metod ADR, w tym mediacji, w Polsce nadal rzadko się po nie sięga jako alternatywę dla sądownictwa powszechnego (Tabernacka i in., 2022, s. 100–103).

W badaniach opinii publicznej przeprowadzonych w latach 2008–2009 i 2011 na zlecenie Ministerstwa Sprawiedliwości na temat wiedzy i świadomości społecznej w zakresie 32 alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów zauważono, że ponad połowa respondentów słyszała o metodach ADR, w tym o mediacji, częściej były to osoby w wieku powyżej 50 lat, mieszkańcy miast i osoby z wykształceniem wyższym. Ankietowani najczęściej definiowali mediację „[...] jako dobrowolny i poufny proces dochodzenia do rozwiązywania sporu prowadzony w obecności neutralnej, bezstronnej osoby” (w 2008 r. – 83% ankietowanych, w 2011 r. – 59%), zaś w 2011 r. badani częściej utożsamiali mediację „[...] z rozmową pojednawczą pomiędzy skonfliktowanymi stronami” (w 2008 r. – 5%, w 2011 r. – 24%), rzadko mylono mediację z arbitrażem i sądem. Ankietowani do największych zalet mediacji zaliczyli: dobrowolność, przerwanie w dowolnej chwili, wpływ na podejmowanie decyzji, ugodę uwzględniającą interesy obu stron, jak również umożliwienie w trakcie mediacji wzajemnego zrozumienia, a nawet pojednania. Jednak spośród osób, które słyszały o mediacji, dwie na pięć z nich nie wiedziały jak dotrzeć do mediatora i były zdania, że mediatora wyznacza sąd. Ankietowani postępowanie mediacyjne uważali za bardziej skuteczne od procesu sądowego, ale gdyby sami mieli wybrać sąd lub mediację to w 2008 r. w większości wybraliby sąd, zaś w 2011 r. podobnie opowiedzieli się zarówno za sądem, jak i mediacją (Plucińska-Nowak, 2021, s. 183–188).

W kolejnych badaniach realizowanych w latach 2011–2014 przez Centrum Alternatywnego Rozwiązywania Sporów przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego na temat wiedzy, opinii i doświadczeń społeczeństwa polskiego w zakresie mediacji zauważono, że o mediacji słyszało 80% badanych (20% identyfikowało ją z osiągnięciem porozumienia, z wypracowaniem ugody/umowy – 13%; 28% nie wiedziało, czym jest mediacja lub 4% – nie potrafiło jej trafnie opisać). Respondenci oceniali wiedzę społeczeństwa na

temat mediacji jako niewielką (80%) i deklarowali potrzebę wzbogacenia swojej wiedzy (96%; Plucińska-Nowak, 2021, s. 193–198). W 2013 r. przeprowadzono badanie na temat styczności społeczeństwa z mediacją i towarzyszącymi temu okoliczności. Wśród ankietowanych kontakt z instytucją mediacji miało 26,7%, a 71% nie spotkało się z tym sposobem rozwiązywania konfliktów w ogóle. Spośród osób mających styczność z mediacją najwięcej było w wieku 30–39 lat, najmniej powyżej 60 lat, najwięcej z wykształceniem wyższym 51%, najmniej z podstawowym 13,8%, najwięcej z najwyższym dochodem netto gospodarstwa domowego (powyżej 4500 zł miesięcznie) – 39,4%, najmniej z najniższej grupy dochodowej (2000 zł miesięcznie) – 18,5%, częściej mieszkańcy miast – 30,5%, wsi – 20,5%. Najpowszechniejszą formą styczności z pojęciem mediacji według ankietowanych było korzystanie z mediów masowych (gazet, telewizji, radia, Internetu) – 78,2%, w trakcie edukacji – 17,3%, w miejscu pracy – 14,4%, w miejscu zamieszkania – 10%, co dziesiąta osoba znała osobę, która brała udział w mediacji lub sama brała w niej udział. Biorąc pod uwagę odpowiedzi ankietowanych na temat lepszej drogi uzyskania sprawiedliwego rozwiązania sporu – 53,9% z nich wskazało na mediacje, negocjacje, mediacje plus negocjacje przez pośredników, zaś 44,7% – na drogę sądową. Ze względu na skuteczniejsze rozwiązanie sporu – 56,2% ankietowanych za taką uznało drogę sądową, a 43% – mediacje, negocjacje, mediacje plus negocjacje przez pośredników. Wynika z tego, że sądy w opinii respondentów są najbardziej skuteczną i sprawiedliwą metodą uzyskiwania sprawiedliwości. Proces sądowy jest zdecydowanie lepszą drogą w przypadku spraw karnych – 87,4%, cywilnych – 57,9%, rodzinnych – 49,7%, pracowniczych – 45,8%, gospodarczych – 39,1%, zagospodarowania przestrzennego i środowiska naturalnego – 28%, natomiast mediacja w przypadku spraw konsumenckich – 32,2% oraz spraw dotyczących społeczności lokalnych – 25,9% (Plucińska-Nowak, 2021, s. 149–177).

Na przestrzeni lat 2008–2022 obok zmian legislacyjnych poczyniono szereg działań nastawionych na promowanie, upowszechnianie, uświadamianie społeczeństwa polskiego (kampanie i akcje społeczne, przedsięwzięcia edukacyjno-szkoleniowe, działalność publikacyjna i wydawnicza, media i kultura popularna). Aktywności te przyczyniają się do wzrostu wiedzy i świadomości społecznej na temat ADR, a w szczególności mediacji, choć nie jest ona jeszcze w pełni satysfakcjonująca. Dlatego postuluje się podejmowanie inicjatywy w tym zakresie zarówno w strategiach i programach resortowych realizowanych przez podmioty instytucjonalne (agencje rządowe, samorządowe, uczelnie wyższe i mediatorów), a także przez instytucje biznesu, administracji publicznej i organizacji pozarządowych (Plucińska-Nowak, 2021, s. 68).

Rekapitułując powyższe, uznać należy, że wprowadzenie do polskiego porządku prawnego instytucji mediacji jest narzuceniem na drodze prawnej alternatywnej metody rozwiązywania sporów społecznych, która jest słabo znana i niepopularna w społeczeństwie polskim. Praktyka funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości wskazuje, że mediacja pozostaje jedynie instytucją prawną, tj. nie jest inkorporowana jako społeczna (kulturowa) norma rozwiązywania sporów. Uwidacznia to, po pierwsze, dychotomię dwóch systemów aksjologicznych: społecznego (kulturowego) – opartego na rozwoju historycznym społeczeństwa polskiego, prawnego – w przypadku mediacji sztucznie narzuconego przez instytucje międzynarodowe i zewnętrzne naciski. Po drugie, wskazuje, że prawo sztucznie narzucone danemu społeczeństwu nie wywołuje istotnych zmian w kulturowym systemie aksjologicznym społeczeństwa (narzucona norma prawna nie jest konwertowana w normę kulturową). Po trzecie, podkreśla, że sposób rozwiązywania konfliktów społecznych stanowi normę kulturową, której zmiana poprzez wprowadzenie przeciwnej normy prawnej jest nieskuteczna. Determinuje to konkluzję w postaci traktowania norm prawnych jako skutku podjętych uprzednio działań uświadamiających społeczność co do korzyści i potencjalnych skutków odmiennych od znanych i ugruntowanych w kulturze metod rozwiązywania sporów, a nie jako środka do osiągnięcia takich zmian w kulturowym systemie aksjologicznym.

Zakończenie

Konflikty są powszechnym zjawiskiem między jednostkami u każdego gatunku (Kozłowska, 2014, s. 174). Wykształcenie norm zachowania w postaci ich eliminacji uwarunkowane jest biologicznie (Stephenson, 2015, s. 38) i przyczynia się do wzrostu przeżywalności gatunku. Wyróżnia się cztery główne metody rozwiązywania konfliktów: siłowe narzucenie własnego rozwiązania, kompromis (ustępstwo jednej ze stron), negocjacja (częściowe ustępstwa każdej ze stron) i rozwiązanie integratywne (wypracowanie rozwiązania najbardziej korzystnego dla każdej ze stron). Wykształcenie każdej z tych metod na poziomie społecznym uwarunkowane jest kulturowo i uzależnione od hierarchii aksjomatów danej wspólnoty, tj. zależne od tego, jakie wartości w danej społeczności są traktowane nadrzędnie. Mediacja jako jedna z form integratywnego rozwiązywania konfliktów była stosowana od starożytności i funkcjonowała jako instytucja prawna. W XIX i XX w. w wielu kręgach kulturowych dostrzeżono społeczne korzyści z tej metody rozwiązywania sporów społecznych, promując ją nad

kierowanie spraw na drogę sądową. Polityka ta znalazła swoje odzwierciedlenie także w Polsce w postaci wprowadzenia w 1992 r. mediacji jako instytucji prawnej do polskiego systemu prawnego. Od tego czasu mediacja wprowadzona została jako alternatywna forma rozwiązywania konfliktów, obok drogi sądowej lub administracyjnej. Statystyki pokazują jednak, że pomimo rozbudowania regulacji prawnych dotyczących postępowania mediacyjnego w praktyce jest ono bardzo rzadko stosowane (1–5%). Wskazuje to na nieskuteczność wprowadzonych norm prawnych mających na celu zmianę społecznego postrzegania sądowego rozstrzygania sporów jako właściwszej formy eliminacji napięć społecznych. Uwidacznia to kulturowe uwarunkowania przy dokonywaniu wyboru sposobu rozwiązywania sporu oraz nieskuteczność prawa jako środka do ich zmiany. Wnioskować zatem należy o konieczności traktowania norm prawnych nie jako narzędzia do osiągnięcia zamierzonych zmian społecznych, traktowania mediacji jako podstawowej (zamiast sądowej) metody eliminacji napięć społecznych, lecz jako efektu końcowego działań uświadamiających społeczność o dobrodziejstwie tej metody rozwiązywania sporów.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, tekst jedn.

Dz. U. z 2024 r. poz. 572 z późn. zm.

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, tekst jedn. Dz. U.

z 2024 r. poz. 1568 z późn. zm.

Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych, tekst jedn. Dz. U.

z 2020 r. poz. 123.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, tekst jedn. Dz. U.

z 2025 r. poz. 46 z późn. zm.

Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o Inspekcji Handlowej, tekst jedn. Dz. U. z 2025 r.

poz. 229.

Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administra-

cyjnymi, tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 935 z późn. zm.

Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu

społecznego, tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 2232 z późn. zm.

Ustawa z dnia 23 września 2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumen-

ckich, Dz. U. z 2016 r. poz. 1823.

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich, Dz. U. z 2001 r. Nr 56, poz. 591.
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie warunków wynagradzania mediatorów z listy ustalonej przez ministra właściwego do spraw pracy, Dz. U. z 2004 r. Nr 269, poz. 2673.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych, Dz. U. z 2015 r. poz. 716.
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 czerwca 2024 r. w sprawie rozwiązania Społecznej Rady do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości, Dz. Urz. Ministra Sprawiedl. z 2024 r. poz. 180.

Literatura

- Aftańska, A. (2021). Międzynarodowy Dzień Mediacji – rys historyczny, upowszechnienie, działania Ministerstwa Sprawiedliwości. W: M. Romanowski (red.), *Mediacja: w kierunku ugody* (s. 11–22). Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Bodanko, A., Kowolik, P. (2007). Konflikty w świetle teorii psychologicznych. *Nauczyciel i Szkoła*, 3/4(36/37), 81–98.
- Brown, R. C. (2012). Comparative Alternative Dispute Resolution for Individual labor Disputes in Japan, China, and the United States: Lessons from Asia? *St. John's Law Review*, 86(2/3), 543–577.
- Checkel, J. T. (2001). Why Comply? Social Learning and European Identity Change. *International Organization*, 55(3), 553–588.
- Dorynie, Ch. (2024). Examining the Role of Alternative Dispute Resolution (ADR) and Small Claim Procedure in the Settlement of Civil Disputes in Uganda. *Newport International Journal of Law, Communication and Languages*, 4(2), 13–17. doi: 10.59298/NIJLCL/2024/4.2.131748.
- Gmurzyńska, E., Morek, R. (red.). (2009). *Mediacje. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Janicka, D. (2015). Od sądów kompromisarskich po honorowe i obywatelskie – pozasądowe rozwiązywanie konfliktów na ziemiach polskich w XIX wieku. *Studia Iuridica Toruniensia*, 16, 109–135.
- Kalisz, A., Zienkiewicz, A. (2014). *Mediacja sądowa i pozasądowa*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Karszewska, H. (2020). Mediacja jako pozasądowa metoda rozwiązywania sporu – perspektywa historyczna i współczesna. *Polska Myśl Pedagogiczna*, 6, 267–284.
- Klimek, M. K. (2022). Mediacja jako alternatywna metoda rozwiązywania konfliktów w opinii młodzieży szkół ponadpodstawowych. *Rozprawy Społeczne*, 16(1), 20–37.

- Kozłowska, K. (2014). Pozytywna funkcja konfliktów w przestrzeni edukacyjno-wychowawczej. W: M. Plucińska (red.), *Rozwiązywanie sytuacji konfliktowych w wymiarze jednostkowym i społecznym* (s. 171–181). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Leśniak, M. (2009). *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów wieku adolescencji*. Kraków: Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.
- Lubas, K. (2017). Świadomość społeczeństwa i jego wiedza na temat alternatywnego sposobu rozwiązywania sporów – mediacji. *Studenckie Zeszyty Naukowe*, 20(33), 21–37. doi: 10.17951/szn.2017.20.33.21.
- Łukawska-Malicka, M. (2022). Czym jest sprawiedliwość naprawcza? Istota i zarys problematyki. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G. Ius*, 69(2), 43–59. doi: 10.17951/g.2022.69.2.43-59.
- McFarland, D. (1998). *Animal Behaviour. Psychobiology, Ethology, and Evolution*. Harlow: Longman.
- Merrill, T. W. (1985). The Common Law Powers of Federal Courts. *The University of Chicago Law Review*, 52(1), 1–72.
- Olowu, D. (2018). Indigenous Approaches to Conflict Resolution in Africa. A Study of the Barolong People of the North-West Province, South Africa. *Journal of Law and Judicial System*, 1(1), 10–16.
- Onishi, J., Bliss, R. (2006). In Search of Asian Ways of Managing Conflict. A Comparative Study of Japan, Hong Kong, Thailand and Vietnam. *International Journal of Conflict Management*, 17(3), 203–225. doi: 10.1108/10444060610742326.
- Plucińska-Nowak, M. (2021). *Status i oblicza mediacji w społeczeństwie polskim*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych UAM, Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Ray, D., Esteban, J. (2017). Conflict and Development. *Annual Review of Economics*, 9(1), 263–293. doi: 10.1146/annurev-economics-061109-080205.
- Rogozińska, A. (2018). Mediacja w polskim systemie prawnym. *Eunomia. Rozwój zrównoważony jako przedmiot badań*, 1(94), 91–98.
- Romanowski, M. (red.). (2021). *Mediacja: w kierunku ugody*. Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Sadullayevych, M. (2023). Variable Approaches to Eliminating Social Conflicts. *Conference*, 27th of June, 11–13.
- Skoczeń, J., Wierzbicka, R. (2015). Mediacja w postępowaniach sądowych. *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ*, 3(20), 198–216.
- Stephenson, B. (2015). *Ritual. A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.

- Sułkowski, K. (2017). Mediacja w polskim prawie karnym. *Studenckie Zeszyty Naukowe*, 20(35), 83–96.
- Tabernacka, M., Kusiak-Winter, R., Krakowska, M., Knauber, A., Reinhard, E., Mioddek, M., Tracz-Molasy, A. (2022). *Europa, dialog i perspektywy młodych ludzi w zwierciadle wyników badań prowadzonych w projekcie GANESA*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza.
- Urbanowicz, K. (2016). Sprawiedliwość naprawcza w Polsce. Szansa na zmianę polityki rozwiązywania konfliktów. *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ*, 2, 168–182.
- Wall, J. A., Callister, R. R. (1995). Conflict and Its Management. *Journal of Management*, 21(3), 515–558.
- Warylewski, J. (2016). Krzyże i kapliczki pokutne (pojednania), jako element średnio-wiecznej jurysdykcji karnej. *Studia Gdańskie*, 38, 149–160.
- Young, H. P. (2015). The Evolution of Social Norms. *The Annual Review of Economics*, 7, 359–387. doi: 10.1146/annurev-economics-080614-115322.